

Un menorquí contra el racisme

Menorca commemora el centenari de l'antropòleg Joan Comas Camps (1900-1979), que va consagrar, a l'exili de Mèxic, tota la seva trajectòria científica a la lluita contra el racisme en el món. Comas és avui un clàssic en les investigacions antropològiques.

ARXIU / TONI VIDAL

Joan Comas Camps (Alaior, 1900) ha estat un dels antropòlegs més destacats del segle XX. Enguany, el Consell Insular de Menorca va declarar el 2000, oficialment, Any Joan Comas Camps, tot aprofitant l'avinentesa del primer centenari del seu naixement.

En una Europa com la nostra, atacada per terribles episodis de febres racistes, es fa necessari de recordar la figura d'un menorquí universal, exemple de lluita cívica contra totes les formes d'intolerància que postulen la idea perversa de la superioritat d'unes races respecte d'unes altres. Pertoca que reivindicuem la memòria de l'antropòleg Joan Comas Camps (1900-1979).

Comas Camps fou una excel·lida autoritat acadèmica de prestigi internacional, però la funesta data de 1939 deixà oblidada la seva memòria en la fosca més injusta de l'exili mexicà. Menorca, i amb ella l'àrea cultural i lingüística catalana

a la qual va pertànyer, li deuen la reivindicació de la seva recordança. Tal volta per això el Consell Insular de Menorca ha declarat el 2000, oficialment, Any Joan Comas Camps, tot aprofitant l'avinentesa del primer centenari.

El doctor Comas Camps fou un científic, un antropòleg físic especialitzat en l'estudi de l'indigenisme americà. Es distingí sempre per situar-se en posicions ideològiques d'esquerres, però la seva millor obra no va ser l'activitat política, com ara haver militat en el PSOE de la II República. Això no l'ha pas immortalitzat. En realitat, se'l recorda per la tasca d'investigació, estudi i publicació d'una obra

científica amplíssima, admirable, premiada amb tota casta d'honors universitaris i acadèmics a Amèrica i Europa en el camp de l'antropologia física.

Joan Comas Camps va néixer a la vila d'Alaior (Menorca) el 23 de gener del 1900. Era fill de Gabriel Comas Ribas, un mestre d'escola d'Esporles, a la veïna Mallorca, que havia casat amb la maonesa Rita Camps Mus. El pare fou un home de pensament pedagògic avançat i un defensor de la Institución Libre de Enseñanza. El matrimoni tingué quatre filles i un únic mascle. Tots, per influència paterna, cursaren la carrera de mestre a la Normal de Palma, ciutat on Gabriel Comas hauria de traslladar la família l'any 1906.

L'aventura vital i acadèmica.

En la biografia del professor hi ha dues etapes vitals i intel·lectuals ben delimitades. La primera abraça dels estudis primaris a la guerra civil. La segona, marcada per l'exili polític, se situa a Mèxic fins a la seva mort el 18 de gener del 1979. En el primer període, hi trobam el Comas pedagog, aquell que es fa mestre, ingressa en el cos d'inspectors d'ensenyament, publica fecunds estudis sobre qüestions pedagògiques i, a més, col·labora activament en la tasca planificadora del Ministeri d'Instrucció Pública de la II República, fins al punt d'ocupar càrrecs polítics en l'administració central de l'estat. La tasca d'inspector d'ensenyament, però, no li impedí d'engrandir la seva formació. I és així que

estudià la carrera de Ciències Naturals. En primer lloc, es llicencià en Biològiques i, més tard, el juliol del 1939, aconseguí el títol de doctor en Ciències Antropològiques per la Universitat de Ginebra, sota el guiatge del celebrat mestre suís Eugène Pittard. A partir d'aquest moment, la vida de Comas Camps és una consagració a la investigació antropològica, en particular a l'indigenisme americà.

Com per a tants exiliats, Mèxic esdevingué la platja de Comas Camps en què anaren a morir les seves ones d'exili. L'agost de 1940 ja havia obtingut la nacionalització i fermat l'amistat potser més cabdal: hi va conèixer el doctor Manuel Gamio, antropòleg, defensor abrandat de la causa indígena. Ben prest el menorquí fou nomenat antropòleg físic a l'Institut Nacional d'Antropologia i Història de Mèxic (1940). No cal dir que de llavors ençà, el currículum de Comas Camps és un seguit de fites acadèmiques, les més remarcables de les quals foren les següents: investigador emèrit de l'Autònoma de Mèxic (1975), doctor Honoris Causa per les universitats de Cuzco (1949), Lima (1962) i Complutense de Madrid (1979), diploma d'honor al Mèrit de la Universitat de la Plata de l'Argentina (1977) i president honorari de l'American Association of Physical Anthropologists; a més, és clar, de professor convidat i conferenciant a gairebé totes les universitats de Nord-amèrica i Europa. Va pertànyer a quaranta-dues institucions o societats científiques internacionals.

L'obra cimera. La seva obra és extensa. Publicà cent trenta-vuit treballs d'investigació, setanta-dues monografies de divulgació per al gran públic i tres-cents seixanta articles per a una diversitat enorme de revistes científiques. Dins d'una producció tan abundant, els cenacles acadèmics i els especialistes coincideixen a assenyalar que el *Manual de antropología física* (1957) és l'aportació cimera a la moderna concepció d'aquesta disciplina científica. Reeditat i traduït a diversos idiomes, ha servit com a llibre de text im-

ARXIU / MARY A. GARDNER

Joan Comas, amb una índia cashibo i el seu fill a la llacuna de Yarinacocha (Perú), el 1954. L'antropòleg menorquí desenvolupà al llarg de la seva vida una lluita aferrissada contra el racisme.

**Joan Comas:
"Cap raça no pot
creure's pura,
perquè
la història
és prova palesa
de l'encreuament
entre els pobles."**

prescindible a moltes universitats d'Amèrica, Anglaterra, l'estat espanyol, Índia i Japó. Altres obres força significatives són *Las razas humanas* (1946), *Los mitos raciales* (1951) i *Declaraciones sobre razas y racismo*.

Comas accepta que les races i els pobles no són iguals. Però la igualtat social i moral no té cap relació amb la imaginària igualtat biològica, inexistente i indefensible. Els homes no són iguals, les races no són iguals, però desiguals i diferents, això no significa la superioritat d'un grup com a tal sobre un altre qualificat d'inferior.

Formar els educadors. Comas Camps va insistir molt en la necessitat de la formació dels educadors per tal de superar els pre-

judicis i la discriminació racial. De fet, ell va aportar multitud d'arguments en favor del mestissatge, tot recordant que cap raça no es pot creure pura, perquè la història és prova palesa de l'encreuament entre els pobles de manera sistemàtica i constant a causa de les guerres, la fam, el comerç, etcètera. Comas recordava que qualsevol teoria emesa en el nostre temps sobre la pureza d'una determinada raça cauria en el més clamorós i bèstia dels ridículs davant dels antropòlegs.

La Universidad Complutense de Madrid havia fixat la data del 29 de gener de 1979 per fer-lo doctor Honoris Causa. Això, però, mai no pogué ser possible. Una trombosi el féu desplomar-se sobre la taula de treball a la Universitat de Mèxic el 18 de gener. Per sort, els seus paisans d'Alaior el proclamaren en vida fill il·lustre de la ciutat en una cerimònia celebrada l'agost de 1978. Les seves despulles descansen a la seva illa natal. L'obra, però, roman viva i tibant, absolutament necessària. Necessària per aspirar a fer realitat el somni intel·lectual de Comas Camps: la plena igualtat de les races i la tolerància més primmirada davant les diferències ètniques. És a dir, la fi del racisme.

Miquel Àngel Limón